

Bogna Kaczorowska

Uniwersytet Wrocławski, Polska

e-mail: bogna.kaczorowska@uwr.edu.pl

ORCID: 0000-0002-1120-9286

**ZALEŻNOŚCI MIĘDZY DOROBKIEM
KONTYNENTALNEGO PRAWA PRYWATNEGO
A *COMMON LAW* NA PRZYKŁADZIE KRYTERIUM
DOBREJ WIARY W DZIEDZINIE UMÓW
ZOBOWIĄZANIOWYCH**

**INTERDEPENDENCIES BETWEEN ACHIEVEMENTS
OF CONTINENTAL PRIVATE LAW AND *COMMON LAW*
AS ILLUSTRATED BY THE GOOD FAITH CRITERION
IN CONTRACTS**

Abstract

The growth in prominence of the good faith standard in contract law under different common law jurisdictions informs an advanced research on to what extent the juridical concepts characteristic of the civil law framework may impact the Anglo-American legal sphere. This course of development can be exemplified by the recent debate in English law over the acceptance of a general requirement of good faith in contract performance. Of particular importance is the latest explanation advanced by a part of the English judiciary, leading towards the recognition of an implied good faith duty in relational contracts. Given that the absence of an overarching duty to act in good faith is considered to be the factor that markedly distinguishes English law from civil legal systems, an enquiry into the underpinnings of such a change of position is warranted with a view to

providing further insights into the interdependencies between the two legal traditions. Confronting the evolving perception of good faith under common law with the juridical experience of continental private law shall contribute to reviewing from an enhanced, cross-jurisdictional perspective the system of value-laden general clauses and standards in contract law.

KEYWORDS

contract law, contractual obligations, good faith, continental legal tradition, common law, relational contract theory

SŁOWA KLUCZOWE

prawo umów, zobowiązania umowne, dobra wiara, kontynentalna tradycja prawna, *common law*, teoria umowy relacyjnej

1. WPROWADZENIE

Zestawienie specyfiki prawa kontynentalnego i porządków *common law*¹ zyskuje na znaczeniu we współczesnych badaniach porównawczych nad kierunkami rozwoju prawa prywatnego, w tym prawa umów². Formułowane na tej podstawie wnioski *de lege ferenda* opierają się w znacznej mierze na argumentach wywodzonych z krytycznej oceny zależności zachodzących w ramach wskazanej

¹ W najnowszym piśmiennictwie akcentuje się nieadekwatność posługiwania się jednostkowo pojmowaną kategorią *common law* ze względu na występującą obecnie wielość systemów wywodzących się historycznie z prawa angielskiego, stąd postulowane jest podejmowanie studiów komparatystycznych w obrębie tradycji *common law* – w ramach nowej dyscypliny określanej jako komparatystyka *common law* (zob. E. Descheemaeker, *Comparative Common Law*, “Revue Internationale de Droit Comparé” 2020, Vol. 72, No. 4, s. 915–948). Na temat zastrzeżeń dotyczących terminologii stosowanej na określenie prawa angielskiego i wywodzących się z niego porządków prawnych por. J. Halberda, *Estoppel w angloamerykańskim prawie prywatnym*, Kraków 2020, s. 18–21.

² Por. J. Eldridge, *Contract Codification: Cautionary Lessons from Australia*, “The Edinburgh Law Review” 2019, Vol. 23, No. 2, s. 204–229; F. Longchamps de Bériet, *Decodification of Contract Law*, (w:) Chen Su, F. Longchamps de Bériet, P. Grzebyk (eds.), *Theory and Practice of Codification: The Chinese and Polish Perspectives*, Beijing 2019, s. 137–148; W. Dajczak, *Amerykańska zapowiedź „śmierci umowy” na tle tradycji romanistycznej*, (w:) F. Longchamps de Bériet (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego. Szkice do portretu*, Warszawa 2017, s. 87–102; L. Siliquini-Cinelli, *Taking (Legal) Traditions Seriously, or Why Australian Contract Law Should Not Be Codified: An Unconventional Inquiry*, “University of Queensland Law Journal” 2015, Vol. 34, No. 1, s. 99–122.

dychotomii. W szerokim ujęciu analiza wzajemnego oddziaływania między prawem kontynentalnym a *common law* wymaga uwzględnienia aktualnych przejawów konwergencji obu podtradycji prawnych³, a także zauważanego w wymiarze globalnym symultanicznego korzystania z dorobku każdej z nich⁴. Istotny element tak ukierunkowanych badań stanowi również próba zdefiniowania roli *common law* jako czynnika rzutującego na pogłębianie się procesu dekodyfikacji w obrębie kontynentalnego prawa prywatnego⁵.

Równocześnie wyraźnie zaznacza się jednostronny wpływ wzorców anglosaskich na prawo kontynentalne. Wzrastająca w warunkach globalizacji skala oddziaływania *common law* na naukę i nauczanie prawa wiąże się z ryzykiem marginalizacji kontynentalnej tradycji prawnej⁶. Z perspektywy prawa umów, które uznawane jest za główny przedmiot badań w dziedzinie komparatystyki prawniczej⁷, doniosłe okazują się wielopłaszczyznowe konsekwencje procesu angloamerykanizacji technik redagowania umów. Kluczowym rysem tej tendencji jest praktyka stosowania standardowych klauzul umownych o proveniencji anglosaskiej – obcych skodyfikowanym systemom prawnym – i sporządzania rozbudowanych dokumentów umownych, będąca wyrazem dążenia do nadania postanowieniom stron waloru samowystarczalności i uniezależnienia kreowanego stosunku prawnego od ingerencji sądowej⁸.

Na tym tle zwraca uwagę kierunek zachodzących paralelnie w poszczególnych jurysdykcjach *common law* procesów przemian, które rozpatrywane są jako przejaw oddziaływania dorobku kontynentalnego prawa prywatnego.

³ Por. T. Giaro, *Moment historyczny w prawoznawstwie porównawczym*, (w:) A. Wudarski (red.), *Polska komparatystyka prawnicza. Prawo obce w doktrynie prawa polskiego*, Warszawa 2016, s. 49, 56–59. Zob. też F. Longchamps de Bériet, *Common law a dekodyfikacja i globalizacja prawa*, (w:) F. Longchamps de Bériet (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2019, s. 27, 47; M. Novakovic (ed.), *Common Law and Civil Law Today: Convergence and Divergence*, Wilmington–Malaga 2019; L. Siliquini-Cinelli, *Taking...*, s. 117.

⁴ F. Longchamps de Bériet, *Common law a dekodyfikacja i globalizacja prawa*, (w:) F. Longchamps de Bériet (red.), *Dekodyfikacja...*, s. 28, 48.

⁵ Zob. *ibidem*, s. 27, 36–42, 48.

⁶ *Ibidem*, s. 47. Por. w tym kontekście M. Siems, *Foreign-trained Legal Scholars in the UK: 'Irritants' or 'Change Agents'?*, "Legal Studies" 2021, Vol. 41, No. 3, s. 373–389.

⁷ Por. M. Pargendler, *The Role of the State in Contract Law: The Common-Civil Law Divide*, "The Yale Journal of International Law" 2018, Vol. 43, No. 1, s. 143–144.

⁸ Por. m.in. P. Machnikowski, M. Drela, J. Balcarczyk, *Contract Law in Poland*, Alphen aan den Rijn 2020, s. 42–43; L. Merrett, A. Sommerfeld, *Incentives for Choice of Law and Forum in Commercial Contracts: Predicting the Impact of Brexit*, "European Review of Private Law" 2020, Vol. 28, No. 3, s. 640; J. Cartwright, *Contract Law: An Introduction to the English Law of Contract for the Civil Lawyer*, Oxford–Portland, Oregon 2016, s. 71; M. Łolik, *Współczesne prawo kontraktów*, Warszawa 2014, s. 3–4; R. Strugała, *Standardowe klauzule umowne: adaptacyjne, salwatoryjne, merger, interpretacyjne oraz pactum de forma*, Warszawa 2013, s. 7 i n. Zob. też J. Jastrzębski, *Konstrukcje prawa obcego a ustalone zwyczaje przy wykładni klauzul umownych*, (w:) A. Olejniczak, J. Haberko, A. Pyrżyńska, D. Sokołowska (red.), *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, Warszawa 2015, s. 246–268.

Obserwowana tendencja obejmuje wzrost znaczenia dobrej wiary w domenie prawa umów⁹. W ramach rekonstruowania determinantów tej prawidłowości uwzględnia się badanie, w jakim zakresie na sposób jurydycznego ukształtowania dobrej wiary w konkretnych jurysdykcjach rzutowały założenia wywodzonej z prawa kontynentalnego klauzuli generalnej. Jako egzemplifikacja widocznych pod tym względem zależności między dorobkiem *civil law* i modelem właściwym *common law* może służyć zauważalna w ostatniej dekadzie zmiana podejścia do kryterium dobrej wiary w prawie angielskim¹⁰. Zwrot w tym zakresie manifestuje się w angielskim orzecznictwie, a w konsekwencji również w dyskusji naukowej¹¹. O szczególnej wadze zarysowującej się tendencji świadczy fakt, że w ujęciu prawnoporównawczym brak usankcjonowania ogólnej zasady dobrej wiary postrzegany jest jako istotny wyróżnik współczesnego angielskiego prawa umów na tle rozwiązań utrwalonych w kontynentalnym prawie prywatnym¹².

Krytyczna ocena skali i uwarunkowań tak rozumianej interakcji wpisuje się w formułowane obecnie postulaty badawcze dotyczące weryfikacji stopnia

⁹ Podejmowane rozważania skupiają się na rozwiązaniach jurydycznych odpowiadających utrwalonej w siatce pojęciowej kontynentalnych systemów prawnych kategorii dobrej wiary w znaczeniu obiektywnym, rozpatrywanej jako klauzula generalna lub ogólna zasada prawa umów. Poza zakresem analizy pozostaje problematyka dobrej wiary w znaczeniu subiektywnym.

¹⁰ Na ten temat zob. S. Jackson, *Good Faith under English Law: Evolution or Revolution?*, "Derecho & Sociedad" 2020, No. 5, s. 34, 49, oraz literatura tam cytowana; E. McKendrick, *Reply to Steven J Burton, 'History and Theory of Good Faith Performance in the United States'*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspectives*, Oxford 2016, s. 223.

¹¹ M. Chen-Wishart, V. Dixon, *Good Faith in English Contract Law: A Humble "3 by 4" Approach*, (w:) P. B. Miller, J. Oberdiek (eds.), *Oxford Studies in Private Law Theory: Volume I*, Oxford 2020, s. 187; S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 34 i n.; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research Handbook on International Commercial Contracts*, Cheltenham–Northampton 2020, s. 35 i n.

¹² J. Ainslie, *Good Faith and Relational Contracts: A Scots-Roman Perspective*, "The Edinburgh Law Review" 2022, Vol. 26, No. 1, s. 29, 32; G. McMeel, *Foucault's Pendulum: Text, Context and Good Faith in Contract Law*, "Current Legal Problems" 2017, Vol. 70, No. 1, s. 385. Por. J. Cook, *The Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms – A Response*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020, s. 446; J. Halberda, *Estoppel...*, s. 36; S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 34; J. Morgan, *Contract Law as Regulation: Relational and Formalist Approaches*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great Debates in Commercial and Corporate Law*, London 2020, s. 12; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 35–36, 42; M. Breskaya, *Good Faith Matters? English Contract Law Tradition Compared to the Directions of EU Private Law*, „Studia Prawa Prywatnego” 2018, nr 1, s. 92; M. Pargendler, *The Role of the State in Contract Law...*, s. 151–152; M. A. Hogg, *The Implication of Terms-in-Fact: Good Faith, Contextualism, and Interpretation*, "The George Washington Law Review" 2017, Vol. 85, No. 6, s. 1661–1662; J. Cartwright, *Contract Law...*, s. 64; D. Fairgrieve, *Comparative Law in Practice: Contract Law in a Mid-Channel Jurisdiction*, Oxford–Portland, Oregon 2016, s. 49–50.

dostosowania ram prawnych i schematu argumentacji prawniczej wykształconych odpowiednio w skodyfikowanych systemach prawnych i w porządkach *common law* do skutków procesów znamionujących obecny etap rozwoju prawa prywatnego, w tym tendencji dekodyfikacyjnych i wzrostu znaczenia jurysprudenckiego komponentu prawa umów¹³.

2. ROLA DOBREJ WIARY W PRAWIE UMÓW NA TLE PORÓWNAWCZYM

Dobra wiara, której rozumienie kształtowało się w jurysprudencji rzymskiej okresu klasycznego, a następnie zostało przejęte w prawie rzymskim okresu chrześcijańskiego¹⁴, stanowi istotny element kontynentalnej tradycji prawnej, czego wyrazem są wprowadzone w poszczególnych kodyfikacjach unormowania dotyczące zawierania umów, ich wykładni oraz wykonania zobowiązań umownych¹⁵.

¹³ Por. F. Longchamps de Brier, *Decodification of Contract Law*, (w:) Chen Su, F. Longchamps de Brier, P. Grzebyk (eds.), *Theory...*, s. 147; *idem*, *Common law a dekodyfikacja i globalizacja prawa*, (w:) F. Longchamps de Brier (red.), *Dekodyfikacja...*, s. 49; W. Dajczak, *Amerykańska zapowiedź „śmierci umowy” na tle tradycji romanistycznej*, (w:) F. Longchamps de Brier (red.), *Dekodyfikacja...*, s. 101–102.

¹⁴ W. Dajczak, *Zobowiązania*, (w:) W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Brier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2018, s. 527–528. Zob. też P. Thomas, *Wishful Thinking: the Role and Development of Good Faith in the Roman Law of Contracts*, “Právněhistorické Studie” 2021, Vol. 51, No. 3, s. 19–36; R. R. W. Brooks, *Good Faith in Contractual Exchanges*, (w:) A. S. Gold, J. C. P. Goldberg, D. B. Kelly, E. Sherwin, H. E. Smith (eds.), *The Oxford Handbook of the New Private Law*, New York 2021, s. 497; K. Amielańczyk, *W poszukiwaniu antycznej genezy klauzul generalnych, czyli o wartościach i wartościowaniu w prawie rzymskim*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G: Ius” 2016, t. 63, nr 2, s. 32; G. McMeel, *Foucault’s Pendulum...*, s. 387; W. P. Yee, *Protecting Parties’ Reasonable Expectations: A General Principle of Good Faith*, “Oxford University Commonwealth Law Journal” 2001, Vol. 1, No. 2, s. 195. Dynamiczny charakter pojęcia dobrej wiary w rzymskim prawie kontraktów postrzegany jest w literaturze przedmiotu jako podstawa dokonywanej współcześnie konkretyzacji jego założeń aksjologicznych (por. W. Dajczak, *Doświadczenie prawa rzymskiego a pojęcie dobrej wiary w europejskiej dyrektywie o klauzulach niedozwolonych w umowach konsumenckich*, „Zeszyty Prawnicze” 2001, nr 1, s. 89–91, 94, 95; zob. też na temat aktualnego znaczenia dorobku jurysprudencji rzymskiej w zakresie eksplikacji nakazów dobrej wiary *idem*, *Zobowiązania*, (w:) W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Brier, *Prawo rzymskie...*, s. 528).

¹⁵ Por. J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 30–32; J. Halberda, *Estoppel...*, s. 33–34; W. Dajczak, *Zobowiązania*, (w:) W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Brier, *Prawo rzymskie...*, s. 528–529; M. Pargendler, *The Role of the State in Contract Law...*, s. 150–153; M. A. Hogg, *The Implication of Terms-in-Fact...*, s. 1662–1665; D. Fairgrieve, *Comparative Law in Practice...*, s. 49, 53. Zob. też na temat specyfiki modelu dobrej wiary w jurysdykcjach prawa kontynentalnego w zestawieniu z wykazującą funkcjonalne podobieństwo kompetencją sądów angielskich w zakresie wprowadzania do umowy postanowień dorozumianych (*implied terms*) M. Raczynska, *Good Faiths and*

Z perspektywy prawa polskiego na uwagę zasługuje dorobek Kodeksu zobowiązań¹⁶ ze względu na zastosowanie na szeroką skalę odwołań do wymagań dobrej wiary¹⁷. Kierunkowe założenia prawodawcze, które w okresie międzywojennym determinowały kształt polskiego prawa obligacyjnego, stanowiły podstawę przyjęcia w Kodeksie zobowiązań, obok równolegle statuowanych pryncypiów, zasady uczciwości w obrocie¹⁸. Wyraz realizacji wskazanej zasady stanowiła sekwencja unormowań uwzględniających wprost klauzulę dobrej wiary. W modelu wykładni oświadczeń woli¹⁹ opartym na postulatcie utrzymania kreowanych przez strony stosunków prawnych na wysokim poziomie etycznym wprowadzono kryteria interpretacyjne obejmujące wymagania dobrej wiary i zwyczajów uczciwego obrotu²⁰. Zastosowana w tym przypadku kategoria dobrej wiary w znaczeniu obiektywnym utożsamiana była z obiektywną miarą oceny konkretnego zachowania jako odpowiedniego albo nieodpowiedniego z punktu widzenia norm etycznych przyjętych w obrocie²¹. Tak ujmowane kryterium interpretacyjne dobrej wiary postrzegano jako przejaw tendencji ochrony zaufania w obrocie, a jednocześnie stanowiło ono swoiste ograniczenie głównego celu wykładni, który sprowadzał się do badania prawdziwej woli oświadczającego²². Dodatkowo klauzula dobrej wiary została uwzględniona na gruncie Kodeksu zobowiązań w ogólnej normie wyznaczającej sposób wykonania zobowiązania²³. Rola tego unormowania – odwołującego się do wymagań dobrej wiary w chwili spełnienia świadczenia ze względu na towarzyszące okoliczności – polegała na uzupełnieniu zawartych w umowie postanowień odnoszących się do sposobu wykonania zobowiązania oraz na zabezpieczeniu każdej ze stron przed nadużyciem prawa przez kontrahenta w razie spełnienia świadczenia w sposób zgodny

Contract Terms, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020, s. 75, 78.

¹⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. nr 82, poz. 598, z późn. zm.); dalej: k.z.

¹⁷ Por. A. Doliwa, *Funkcje zasad współzycia społecznego w prawie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 2–3.

¹⁸ R. Longchamps de Bérier, *Zasady kodeksu zobowiązań*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1934, z. 1, s. 77, 85.

¹⁹ Pomieszczone w odrębnym rozdziale w ramach systematyki Kodeksu zobowiązań unormowania zawierające reguły interpretacyjne przewidywały, że oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, dobra wiara i zwyczaje uczciwego obrotu (art. 107 k.z.), oraz że w umowach należy raczej badać, jaki był wspólny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na dosłownym znaczeniu wyrazów (art. 108 k.z.).

²⁰ Szerzej zob. R. Longchamps de Bérier, *Zasady...*, s. 85. Por. *idem*, *Zobowiązania*, Lwów 1938, s. 7, 139–141.

²¹ R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania...*, s. 139.

²² Szerzej zob. *ibidem*, s. 140. Por. S. Goldberger, *Tłumaczenie oświadczeń woli według Kodeksu zobowiązań*, „Nowa Palestra” 1937, t. 5, nr 10, s. 453–460; nr 11, s. 504–510.

²³ Zgodnie z art. 189 k.z. strony winny wykonywać zobowiązania zgodnie z ich treścią, w sposób odpowiadający wymaganiom dobrej wiary i zwyczajom uczciwego obrotu.

z treścią zobowiązania, ale cechujący się nadmiernym formalizmem²⁴. Ponadto regulacja Kodeksu zobowiązań obejmowała liczne przepisy zakładające zastosowanie modyfikującej funkcji zasad dobrej wiary²⁵. Kluczową pozycję zajmowało wśród nich unormowanie dotyczące wpływu zmiany stosunków na zobowiązanie sankcjonujące klauzulę *rebus sic stantibus*²⁶. Wprowadzona na tej podstawie legitymacja sądu do określenia odmiennego niż przewidziany w umowie sposobu wykonania zobowiązania, oznaczenia wysokości świadczenia albo rozwiązania umowy opierała się na kryterium zasad dobrej wiary²⁷. W literaturze przedmiotu wskazuje się na funkcjonowanie zasady dobrej wiary w znaczeniu obiektywnym w obecnym stanie prawnym mimo odrzucenia na gruncie obowiązującego Kodeksu cywilnego²⁸ tradycyjnej klauzuli generalnej występującej w Kodeksie zobowiązań²⁹.

Szczególny status zyskała zasada dobrej wiary w prawie francuskim w wyniku dokonanej w 2016 r. modernizacji regulacji kodeksowej w dziedzinie umów³⁰.

²⁴ Zob. R. Longchamps de Bériet, *Zasady...*, s. 85–86.

²⁵ *Ibidem*, s. 86–88.

²⁶ W art. 269 k.z. przewidziano możliwość modyfikacji sposobu wykonania lub wysokości świadczenia, a nawet rozwiązania umowy w razie zmiany stosunków, mającej charakter nadzwyczajnego wypadku, w następstwie czego świadczenie bądź było połączone z nadmiernymi trudnościami, bądź groziło dłużnikowi lub wierzycielowi nadmierną stratą, o ile po rozważeniu interesów obu stron sąd uznałby to za konieczne według zasad dobrej wiary. Na ten temat zob. W. Dajczak, *Zobowiązania*, (w:) W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bériet, *Prawo rzymskie...*, s. 524; *idem*, *Kodeks zobowiązań jako lekcja metody prawnoporównawczej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2014, z. 4, s. 838; R. Longchamps de Bériet, *Zasady...*, s. 86–87. Podkreśla się nowatorski charakter art. 269 k.z. na tle ówczesnych europejskich ustawodawstw nieuznających klauzuli *rebus sic stantibus*. Szerzej zob. m.in. R. Jastrzębski, *Wpływ polskiej tradycji prawnej na kodyfikację prawa prywatnego (1918–1939)*, (w:) Ł. Pisarczyk (red.), *Między tradycją a nowoczesnością. Prawo polskie w 100-lecie odzyskania niepodległości*, Warszawa 2019, s. 261; T. Giaro, *Some Prejudices about the Legal Tradition of Eastern Europe*, (w:) B. Sitek, J. J. Szczerbowski, A. W. Bauknecht (eds.), *Comparative Law in Eastern and Central Europe*, Newcastle upon Tyne 2013, s. 43–44.

²⁷ Na ten temat zob. R. Longchamps de Bériet, *Zasady...*, s. 87; K. Danek, *Wpływ zmiany stosunków na zobowiązania umowne według kodeksu zobowiązań na tle kodeksu cywilnego niemieckiego i austriackiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1937, z. 1, s. 22.

²⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740, z późn. zm.).

²⁹ J. Halberda, *Estoppel...*, s. 35. Por. A. Doliwa, *Funkcje zasad...*, s. 4, 7, 8; W. Dajczak, *Zobowiązania*, (w:) W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bériet, *Prawo rzymskie...*, s. 529.

³⁰ *Ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations*, JORF n° 0035 du 11 février 2016, texte n° 26; *loi n° 2018-287 du 20 avril 2018 ratifiant l’ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations*, JORF n° 0093 du 21 avril 2018, texte n° 1. Zob. m.in.: S. Rowan, *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency*, (w:) T. T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law and the Legislature: Autonomy, Expectations, and the Making of Legal Doctrine*, Oxford–New York 2020, s. 219–236; *eadem*, *The New French Law of Contract*, “International and Comparative Law Quarterly” 2017, Vol. 66, No. 4, s. 805–831; P. Świącicka, K. Wyrwińska, *Francuska reforma kodeksu i nadzieje rekodyfikacji*,

Uznanie dobrej wiary jako jednego z generalnych pryncypiów przyjętych w XIX w. i potwierdzonych przez orzecznictwo wpisywało się w podstawowe założenia reformy³¹. W konsekwencji doszło do nadania zasadzie dobrej wiary nadrzędnej pozycji, a tym samym do wzmocnienia kompetencji sądu w zakresie ingerencji w stosunki umowne³². Przewidziany pierwotnie we francuskim kodeksie cywilnym³³ zakres stosowania wymogu dobrej wiary ograniczony do fazy wykonania zobowiązania umownego został rozszerzony – w ramach unormowania o charakterze imperatywnym usytuowanego w systematyce kodeksowej regulacji umów wśród przepisów wprowadzających³⁴ – na etapy negocjowania i zawierania umów³⁵.

(w:) F. Longchamps de Bériér (red.), *Dekodifikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2019, s. 97–116; M. Martin, *The French Law of Obligations: A Brief Story of the 2016 Reform*, (w:) A. Parise, L. van Vliet (eds.), *Re-De- Co-dification?: New Insights on the Codification of Private Law*, The Hague 2018, s. 31–41; M. Mekki, *Reforming Contract Law: From Myth to Reality!*, (w:) A. Parise, L. van Vliet (eds.), *Re-De- Co-dification?: New Insights on the Codification of Private Law*, The Hague 2018, s. 43–54; C. Pédamon, *The New French Contract Law and Its Impact on Commercial Law: Good Faith, Unfair Contract Terms and Hardship*, (w:) M. Heidemann, J. Lee (eds.), *The Future of the Commercial Contract in Scholarship and Law Reform: European and Comparative Perspectives*, Cham 2018, s. 99–126; B. Fauvarque-Cosson, *The French Contract Law Reform and the Political Process*, “European Review of Contract Law” 2017, Vol. 13, No. 4, s. 337–354; G. Helleringer, *The Anatomy of the New French Law of Contract*, „European Review of Contract Law” 2017, Vol. 13, No. 4, s. 355–375; H. Muir Watt, *The Reform of the French Civil Code at a Distance: An International and Comparative Perspective*, “European Review of Contract Law” 2017, Vol. 13, No. 4, s. 445–458; J. Cartwright, S. Whittaker (eds.), *The Code Napoléon Rewritten: French Contract Law after the 2016 Reforms*, Oxford–Portland, Oregon 2017.

³¹ Zob. P. Świącicka, K. Wyrwińska, *Francuska reforma kodeksu i nadzieje rekodifikacji*, (w:) F. Longchamps de Bériér (red.), *Dekodifikacja...*, s. 116. Por. S. Rowan, *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency*, (w:) T. T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law...*, s. 234.

³² Por. S. Rowan, *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency*, (w:) T. T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law...*, s. 229, 230–231.

³³ Francuski kodeks cywilny z dnia 21 marca 1804 r. – *Code civil*; dalej: k.c. fr.

³⁴ Zob. art. 1104 k.c. fr.

³⁵ Por. S. Rowan, *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency*, (w:) T. T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law...*, s. 230; C. Pédamon, *The New French Contract Law and Its Impact on Commercial Law: Good Faith, Unfair Contract Terms and Hardship*, (w:) M. Heidemann, J. Lee (eds.), *The Future...*, s. 105, 106 i n.; D. Fairgrieve, *Comparative Law in Practice...*, s. 49, 53. Z perspektywy prawnoporównawczej zwraca się uwagę na pominięcie w formule wskazanego unormowania art. 1104 k.c. fr. etapu wykładni umowy. Równocześnie akcentowany jest brak nawiązania do kryterium dobrej wiary wśród przepisów poświęconych wykładni (art. 1188–1192 k.c. fr.). Pod tym względem analizowany kierunek reformy stanowi o odmienności kodeksowej regulacji kryteriów interpretacyjnych w prawie francuskim i w prawie włoskim (szerzej zob. A. Gentili, *L'interpretazione dei contratti nella riforma del Code civil*, “Persona e Mercato” 2018, No. 1, s. 51–52).

Do wyeksponowania roli dobrej wiary przyczyniło się również wprowadzenie licznych przepisów szczególnych³⁶.

Zasada dobrej wiary została przyjęta w zróżnicowanym zakresie w niektórych jurysdykcjach *common law*³⁷. Z perspektywy prawnoporównawczej szczególne znaczenie ma zidentyfikowanie w tej sferze oddziaływania rozwiązań charakterystycznych dla kontynentalnego prawa prywatnego, a także wtórnych zależności między poszczególnymi modelami. Obowiązek wykonania umowy zgodnie z wymaganiami dobrej wiary statuowany w jednolitym kodeksie handlowym (*Uniform Commercial Code*)³⁸ oraz w zbiorze reguł *Restatement (Second) of Contracts*³⁹ uznawany jest obecnie za ugruntowany element amerykańskiego prawa umów wykorzystywany w praktyce judykacyjnej⁴⁰. W ramach analiz dotyczących genezy regulacji dobrej wiary w strukturze jednolitego kodeksu handlowego – w znacznej mierze powielonej następnie w *Restatement (Second) of Contracts*⁴¹ – dostrzega się wpływ konstrukcji jurydycznej wypracowanej w pra-

³⁶ S. Rowan, *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency*, (w:) T. T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law...*, s. 230.

³⁷ Por. J. Halberda, *Estoppel...*, s. 41–42; S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 34, 37; M. Chen-Wishart, V. Dixon, *Good Faith in English Contract Law: A Humble “3 by 4” Approach*, (w:) P. B. Miller, J. Oberdiek (eds.), *Oxford...*, s. 194; G. McMeel, *Foucault’s Pendulum...*, s. 385; E. McKendrick, *Good Faith in the Performance of a Contract in English Law*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspectives*, Oxford 2016, s. 196.

³⁸ American Law Institute, National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, *Uniform Commercial Code: Official Draft. Text and Comments Edition*, Philadelphia 1952. Zob. C. L. Knapp, N. M. Crystal, H. G. Prince, *Rules of Contract Law: Selections from the Restatement (Second) of Contracts and Other Restatements, the Uniform Commercial Code, the CISG, and the UNIDROIT Principles, with Materials and Commentary on Electronic Contracting, Commercial, Employment, and Consumer Arbitration and Contract Drafting*, New York 2019, s. 242 i n.

³⁹ American Law Institute, *Restatement of the Law Second: Contracts 2d*, St Paul 1981. Zob. C. L. Knapp, N. M. Crystal, H. G. Prince, *Rules of Contract Law...*, s. 1 i n.

⁴⁰ E. McKendrick, *Good Faith in the Performance of a Contract in English Law*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative...*, s. 196. Szerzej na temat dobrej wiary w amerykańskim prawie umów zob. D. Markovits, *Good Faith as Contract’s Core Value*, (w:) S. Grundmann, M. Grochowski (eds.), *European Contract Law and the Creation of Norms*, Cambridge 2021, s. 48 i n.; J. Halberda, *Estoppel...*, s. 41–42; H. Hunter, *The Implied Obligation of Good Faith*, (w:) M. Furmston (ed.), *The Future of the Law of Contract*, Abingdon, Oxon–New York 2020, s. 8, 9–13; J. Enman-Beech, *The Good Faith Challenge*, “*Journal of Commonwealth Law*” 2019, Vol. 1, No. 1, s. 42–43, 52 i n.; S. J. Burton, *History and Theory of Good Faith Performance in the United States*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspectives*, Oxford 2016, s. 210 i n.; M. A. Hogg, *The Implication of Terms-in-Fact...*, s. 1661; C. Perry, *Good Faith in English and US Contract Law: Divergent Theories, Practical Similarities*, “*Business Law International*” 2016, Vol. 17, No. 1, s. 28 i n.; P. MacMahon, *Good Faith and Fair Dealing as an Underenforced Legal Norm*, “*Minnesota Law Review*” 2015, Vol. 99, No. 6, s. 2051 i n.

⁴¹ Zob. C. L. Knapp, N. M. Crystal, H. G. Prince, *Problems in Contract Law: Cases and Materials*, New York 2019, s. 492.

wie kontynentalnym⁴², a jednocześnie akcentowane jest uwzględnienie prawa amerykańskiego jako punktu odniesienia na potrzeby sformułowania zasady dobrej wiary w aktach modelowych powstających w procesie ujednolicania prawa prywatnego⁴³. Kwestią sporną pozostaje status dobrej wiary w prawie kanadyjskim⁴⁴, przy czym zwraca się uwagę na – wykazującą podobieństwo do rozwiązania przyjętego w prawie amerykańskim⁴⁵ – linię orzeczniczą kanadyjskiego Sądu Najwyższego zakładającą usankcjonowanie ogólnej zasady dobrej wiary w wykonaniu umów⁴⁶. Zarysowany kierunek rozwoju prawa umów rozpatrywany jest jako wyraz oddziaływania wzorców *civil law* na kanadyjskie *common law*⁴⁷.

⁴² W tym kontekście przedmiot rozważań podejmowanych w piśmiennictwie stanowi stopień oddziaływania wzorców prawa niemieckiego na koncepcję amerykańskiego jednolitego kodeksu handlowego (zob. J. P. Schmidt, *Good Faith and Fair Dealing*, (w:) N. Jansen, R. Zimmermann (eds.), *Commentaries on European Contract Laws*, New York 2018, s. 118; M. Pargendler, *The Role of the State in Contract Law...*, s. 151).

⁴³ Zob. J. P. Schmidt, *Good Faith and Fair Dealing*, (w:) N. Jansen, R. Zimmermann (eds.), *Commentaries...*, s. 105–106, 118. Por. M. Pargendler, *The Role of the State in Contract Law...*, s. 150, 151.

⁴⁴ J. Halberda, *Estoppel...*, s. 42.

⁴⁵ *Ibidem*. Por. S. Waddams, *Good Faith and the Supreme Court of Canada*, (w:) M. Furmston (ed.), *The Future of the Law of Contract*, Abingdon, Oxon–New York 2020, s. 37.

⁴⁶ Kluczową rolę odgrywa w tym zakresie orzeczenie w sprawie *Bhasin v. Hrynew* [2014] SCC 71, [2014] 3 SCR 494, w którym wymóg wykonania umowy zgodnie z dobrą wiarą formalnie uznano za „zasadę organizującą” prawa umów. Szerzej na ten temat zob. D. Bertolini, *Toward a Framework to Define the Outer Boundaries of Good Faith in Contractual Performance*, “Alberta Law Review” 2021, Vol. 58, No. 3, s. 573–620; M. Chen-Wishart, V. Dixon, *Good Faith in English Contract Law: A Humble “3 by 4” Approach*, (w:) P. B. Miller, J. Oberdiek (eds.), *Oxford...*, s. 194, 203; J. Halberda, *Estoppel...*, 42; H. Hunter, *The Implied Obligation of Good Faith*, (w:) M. Furmston (ed.), *The Future...*, s. 14–15; J. M. Paterson, *Good Faith, Cooperation and a Reasonable Expectation of Disclosure in Contract Performance*, (w:) E. Bant, J. M. Paterson (eds.), *Misleading Silence*, Oxford–New York 2020, s. 141 i n.; M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 68–69, 73–74; S. Waddams, *Good Faith and the Supreme Court of Canada*, (w:) M. Furmston (ed.), *The Future...*, s. 28–47; H. MacQueen, S. O’Byrne, *The Principle of Good Faith in Contractual Performance: A Scottish-Canadian Comparison*, “The Edinburgh Law Review” 2019, Vol. 23, No. 3, s. 301–331; A. Swan, J. Adamski, *The Development of an Obligation to Perform in Good Faith*, (w:) P. Daly (ed.), *Apex Courts and the Common Law*, Toronto 2019, s. 301–341; C. D. L. Hunt, *Good Faith Performance in Canadian Contract Law*, “The Cambridge Law Journal” 2015, Vol. 74, No. 1, s. 4–7. Na temat argumentów krytycznych zob. por. C. Valcke, *Bhasin v Hrynew: Why a General Duty of Good Faith Would Be out of Place in English Canadian Contract Law*, “Journal of Commonwealth Law” 2019, Vol. 1, No. 1, s. 65–82. W najnowszym orzecznictwie najczęściej stosowane doktryny dobrej wiary zostały poddane analizie w rozstrzygnięciach w sprawach *CM Callow v. Zollinger* [2018] ONCA 896 oraz *Wastech Services Ltd. v. Greater Vancouver Sewerage and Drainage District* [2021] SCC 7 (na ten temat zob. szerzej D. Bertolini, *Toward a Framework...*, s. 575 i n.; S. Waddams, *Good Faith and the Supreme Court of Canada*, (w:) M. Furmston (ed.), *The Future...*, s. 43).

⁴⁷ Wskazuje się w tym zakresie na odwołanie się przez kanadyjski Sąd Najwyższy do konstrukcji dobrej wiary utrwalonej w kodeksie cywilnym Quebecu (*Code civil du Québec*, CQLR c CCQ-1991). Na ten temat zob. D. Bertolini, *Toward a Framework...*, s. 577, 588; R. Jukier, *From La Beauce to Le Bayou: A Transsystemic Voyage*, “Journal of Civil Law Studies” 2019, Vol. 12,

Na gruncie australijskiego prawa umów akceptacja zasady dobrej wiary stanowi przedmiot dyskusji, odnotowuje się niejednorodność stanowisk w judykaturze⁴⁸. Zauważalna jest tendencja prowadząca do uznania dobrej wiary, jednak dotychczasowe stopniowe przemiany stanu prawnego nie dają podstaw do stwierdzenia obowiązywania w tym zakresie zasady porównywalnej do rozwiązania przyjętego w kanadyjskim prawie umów⁴⁹. Równocześnie, z zastrzeżeniem utrzymujących się kontrowersji, w ujęciu porównawczym prawo australijskie zaliczane jest do porządków prawnych uznających zasadę dobrej wiary⁵⁰.

Brak akceptacji dla ogólnej zasady dobrej wiary wskazywany jest jako cecha charakterystyczna angielskiego prawa umów⁵¹. Podkreśla się, że powyższe podejście stanowi czynnik przesądzający o szczególnym walorze angielskiego prawa umów z punktu widzenia wyboru prawa w transgranicznych stosunkach handlowych, za czym mają przemawiać względy przewidywalności rozstrzygnięć i pewności prawa oraz dominujący zobjektywizowany model badania postanowień umownych sformułowanych przez strony⁵². Istotną rolę odgrywa w tym

No 1, s. 30; *eadem*, *Good Faith in Contract: A Judicial Dialogue between Common Law Canada and Québec*, "Journal of Commonwealth Law" 2019, Vol. 1, No. 1, s. 83–117; N. Reynolds, *Two Views of the Cathedral: Civilian Approaches, Reasonable Expectations, and the Puzzle of Good Faith's Past and Future*, "Queen's Law Journal" 2019, No. 2, s. 392 i n.; C. Valcke, *Bhasin v Hrynew...*, s. 66. Por. J. Halberda, *Estoppel...*, s. 21.

⁴⁸ Zob. J. Halberda, *Estoppel...*, s. 42; S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 34; J. M. Paterson, *Good Faith, Cooperation and a Reasonable Expectation of Disclosure in Contract Performance*, (w:) E. Bant, J. M. Paterson (eds.), *Misleading...*, s. 140; M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 69.

⁴⁹ J. Viven-Wilksch, *Good Faith in Contracts: Australia at the Crossroads*, "Journal of Commonwealth Law" 2019, Vol. 1, No. 1, s. 274, 276, 286, 316.

⁵⁰ M. Chen-Wishart, V. Dixon, *Good Faith in English Contract Law: A Humble "3 by 4" Approach*, (w:) P. B. Miller, J. Oberdiek (eds.), *Oxford...*, s. 194, 203. Jako uzasadnienie przytoczona jest argumentacja zaprezentowana w orzeczeniu w sprawie *Paciocco v. Australia and New Zealand Banking Group Ltd.* [2015] FCAFC 50, w którym dobrą wiarę uznano za standard normatywny i cechę australijskiego prawa umów odnoszącą się do wykonania umowy oraz do jej wykładni i dorozumianej treści. Por. L. Siliquini-Cinelli, *Reflections on the Pactum in the Public and Private Spheres*, (w:) L. Siliquini-Cinelli, A. Hutchison (eds.), *The Constitutional Dimension of Contract Law: A Comparative Perspective*, Cham 2017, s. 311. Jako rys współczesnego australijskiego prawa umów wskazuje się ponadto dopuszczalność zawarcia umowy o prowadzenie negocjacji w dobrej wierze (zob. J. Halberda, *Estoppel...*, s. 42).

⁵¹ Por. J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 32; J. Halberda, *Estoppel...*, s. 36. Zob. też G. McMeel, *Foucault's Pendulum...*, s. 366, 374, 386; J. Cartwright, *Contract Law...*, s. 64, 67.

⁵² J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 32; L. Merrett, A. Sommerfeld, *Incentives for Choice...*, s. 639–640. Por. R. Calnan, *Controlling Contractual Interpretation*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020, s. 61; M. Chen-Wishart, V. Dixon, *Good Faith in English Contract Law: A Humble "3 by 4" Approach*, (w:) P. B. Miller, J. Oberdiek (eds.), *Oxford...*, s. 193; S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 34–35; J. Morgan, *Contract Law as Regulation: Relational and Formalist Approaches*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great...*, s. 12, 14, 17–18; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*

zakresie również podporządkowanie angielskiego prawa umów tradycyjnie respektowanemu paradygmatowi indywidualizmu i jednostkowo postrzeganego interesu każdej ze stron⁵³. W rozwoju historycznym angielskiego prawa umów została odrzucona podjęta w XVIII w. w orzecznictwie próba wprowadzenia zasady dobrej wiary mającej znajdować zastosowanie do ogółu umów⁵⁴. Niemniej poszczególne rozwiązania wykształcone w prawie angielskim, w tym doktryna dorozumianych postanowień umownych oraz niektóre zasady wykładni umów, rozpatrywane są jako funkcjonalne odpowiedniki dobrej wiary⁵⁵. Dostrzega się również pewne podobieństwo między dotychczasowym modelem przyjętym w prawie angielskim – przewidującym korzystanie z wyizolowanych rozwiązań służących zapewnieniu uczciwości⁵⁶ – a założeniami zbioru Zasad Europejskiego Prawa Umów⁵⁷ dotyczącymi stosowania dobrej wiary w przypadkach niesprawiedliwości kontraktowej⁵⁸. W ramach badań porównawczych brane są pod uwagę uwarunkowania odmienności kierunków rozwoju prawa angielskiego i prawa

s. 36, 43, 55–56; S. Rowan, *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency*, (w:) T. T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law...*, s. 234; P. S. Davies, *The Basis of Contractual Duties of Good Faith*, „Journal of Commonwealth Law” 2019, Vol. 1, No. 1, s. 5–7; S. Ferreri, L. A. DiMatteo, *Terminology Matters: Dangers of Superficial Transplantation*, „Boston University International Law Journal” 2019, Vol. 37, No. 1, s. 40; G. McMeel, *Foucault’s Pendulum...*, s. 373–374; W. Jarosiński, *Wpływ stosowania normy pretorskiej na treść zobowiązań w prawie polskim i angielskim*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2011, nr 1, s. 46. Na temat uwag krytycznych sformułowanych w związku z dyktowanym powyższymi względami zwrotem angielskiej judykatury w kierunku formalizmu zob. C. Mitchell, *The Common Law of Contract: Essential or Expendable?*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great Debates in Commercial and Corporate Law*, London 2020, s. 23, 31 i n., 41.

⁵³ Por. M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 65–67, 88. Zob. też J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 32; P. S. Davies, *Excluding Good Faith and Restricting Discretion*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020, s. 89; J. Morgan, *Contract Law as Regulation: Relational and Formalist Approaches*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great...*, s. 11–12.

⁵⁴ M. Chen-Wishart, V. Dixon, *Good Faith in English Contract Law: A Humble “3 by 4” Approach*, (w:) P. B. Miller, J. Oberdiek (eds.), *Oxford...*, s. 187; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 36; G. McMeel, *Foucault’s Pendulum...*, s. 389–390; C. Perry, *Good Faith...*, s. 31; W. Jarosiński, *Wpływ...*, s. 37.

⁵⁵ J. Halberda, *Estoppel...*, s. 9, 15, 38. Zob. też J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 33; H. Hunter, *The Implied Obligation of Good Faith*, (w:) M. Furmston (ed.), *The Future...*, s. 27; S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 35; M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 66, 78, 88; C. Perry, *Good Faith...*, s. 31–32, 38–39; J. Cartwright, *Contract Law...*, s. 65.

⁵⁶ J. Halberda, *Estoppel...*, s. 38. Por. M. A. Hogg, *The Implication of Terms-in-Fact...*, s. 1661–1662.

⁵⁷ O. Lando, H. Beale (eds.), *Principles of European Contract Law: Parts I and II Combined and Revised*, The Hague–London–Boston 2000.

⁵⁸ R. Zimmermann, *The Significance of the Principles of European Contract Law*, „European Review of Private Law” 2020, Vol. 28, No. 3, s. 494.

amerykańskiego w zakresie jurydycznego ujęcia dobrej wiary. Jako przyczyna niewypracowania ogólnej doktryny wykonania zobowiązań zgodnie z wymogiem dobrej wiary w prawie angielskim wskazywany jest brak odpowiednika funkcjonujących w prawie amerykańskim aktów prawa modelowego (jednolitego kodeksu handlowego i *Restatement (Second) of Contracts*), którym przypisuje się szczególną rolę w formułowaniu ogólnych reguł i zasad znajdujących zastosowanie w orzecznictwie⁵⁹. Wpływ stanowiska ugruntowanego w prawie angielskim widoczny jest w prawie szkockim, w którym nie przyjęto wprost ogólnej zasady dobrej wiary, niemniej nie kwestionuje się jej doniosłości⁶⁰.

3. TENDENCJE W ZAKRESIE STOSOWANIA KRYTERIUM DOBREJ WIARY W ANGIELSKIM PRAWIE UMÓW

Obecny etap rozwoju angielskiego prawa umów wiąże się ze wzrostem roli umownych klauzul nawiązujących do kryterium dobrej wiary w praktyce kontraktowej, a równolegle zaznacza się zwiększenie liczby spraw sądowych wymagających konfrontacji judykatury z koncepcją dobrej wiary⁶¹. Z jednej strony zauważalna jest tendencja do uznawania przez sądy przewidzianych w umowach wyraźnych postanowień dotyczących wykonania umowy lub prowadzenia negocjacji zgodnie z wymogami dobrej wiary, natomiast z drugiej strony na znaczeniu zyskuje rozwiązanie umożliwiające sądom wprowadzenie do umowy dorozumianej klauzuli dobrej wiary w ramach mechanizmu *implied terms*⁶².

Jednym z czynników wpływających na stopniową zmianę podejścia do kategorii dobrej wiary w angielskim prawie umów jest akceptacja w orzecznictwie

⁵⁹ Zob. E. McKendrick, *Reply to Steven J Burton, 'History and Theory of Good Faith Performance in the United States'*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative...*, s. 223.

⁶⁰ Zob. J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 29, 42 i n.; J. Halberda, *Estoppel...*, s. 38. Por. M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 69; M. A. Hogg, *The Implication of Terms-in-Fact...*, s. 1662–1663.

⁶¹ Por. S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 35, 49; M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 66–67. Zob. też P. S. Davies, *Excluding Good Faith and Restricting Discretion*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 90–92; C. Mitchell, *The Common Law of Contract: Essential or Expendable?*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great Debates...*, s. 40; G. McMeel, *Foucault's Pendulum...*, s. 395, 397.

⁶² Por. M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 65–67. Równocześnie zwraca się uwagę na specyfikę umów transgranicznych poddanych prawu angielskiemu oraz doniosłość przyjęcia wprost przez strony klauzuli dotyczącej obowiązku zgodności z wymaganiami dobrej wiary (zob. J. Cook, *The Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms – A Response*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 448).

koncepcji umowy relacyjnej⁶³. Należy wskazać, że powstała na gruncie prawa amerykańskiego relacyjna teoria umowy⁶⁴, zakładająca elastyczne określanie skutków prawnych umowy z uwzględnieniem jej realnego kontekstu w sposób wykraczający poza ramy formalnego modelu ustalania odpowiedzialności kontraktowej na podstawie wyraźnych oświadczeń stron⁶⁵, przenika do angielskiego prawa umów i rzutuje w istotnym stopniu na zakwestionowanie jego tradycyjnych zasad odwołujących się do formalizmu i indywidualizmu, jako nieprzystających do realiów procesu kontraktowania⁶⁶.

Zintensyfikowaną dyskusję na temat ewentualności uznania ogólnej zasady dobrej wiary w prawie angielskim zapoczątkowało rozstrzygnięcie w sprawie *Yam Seng Pte Ltd v. International Trade Corp Ltd*⁶⁷, w którym posłużono się – występującym już wcześniej w orzecznictwie⁶⁸ – pojęciem umowy relacyjnej⁶⁹. W orzeczeniu przyjęto zasadność wprowadzenia dorozumianego obowiązku wynikającego z wymagań dobrej wiary w długoterminowych umowach zakładających kooperację między stronami, opartych na wzajemnym zaufa-

⁶³ S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, 34, 37, 49; M. A. Hogg, *The Implication of Terms-in-Fact...*, s. 1675 i n. Zob. też J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 30, 35, 38–42.

⁶⁴ Szerzej zob. D. Campbell (ed.), *The Relational Theory of Contract: Selected Works of Ian Macneil*, London 2001; D. Campbell, L. Mulcahy, S. Wheeler (eds.), *Changing Concepts of Contract: Essays in Honour of Ian Macneil*, Basingstoke 2013; D. Campbell (ed.), *Stewart Macaulay: Selected Works*, Cham 2020.

⁶⁵ Szerzej zob. J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 35 i n.; Z. X. Tan, *Disrupting Doctrine? Revisiting the Doctrinal Impact of Relational Contract Theory*, “Legal Studies” 2019, Vol. 39, No. 1, s. 99 i n.; W. Dajczak, *Amerykańska zapowiedź „śmierci umowy” na tle tradycji romanistycznej*, (w:) F. Longchamps de Brier (red.), *Dekodifikacja...*, s. 90 i n.; S. Wheeler, *Visions of Contract*, “Journal of Law and Society” 2017, Vol. 44, No. S1, s. S82 i n.; S. Galletti, *Contract Interpretation and Relational Contract Theory: A Comparison between Common Law and Civil Law Approaches*, “The Comparative and International Law Journal of Southern Africa” 2014, Vol. 47, No. 2, s. 248–275. Zob. też na temat analogii między założeniami teorii umowy relacyjnej i kierunkiem rozwoju rzymskiego prawa umów J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 42 i n., 49; P. Thomas, *Wishful Thinking...*, s. 23–24, 25–26.

⁶⁶ J. Morgan, *Contract Law as Regulation: Relational and Formalist Approaches*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great...*, s. 12, 15; C. Mitchell, *The Common Law of Contract: Essential or Expendable?*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great Debates...*, s. 22. Zob. też Z. Gounari, *Developing a Relational Law of Contracts: Striking a Balance between Abstraction and Contextualism*, “Legal Studies” 2021, Vol. 41, No. 2, s. 177–193.

⁶⁷ *Yam Seng Pte Ltd v. International Trade Corp Ltd* [2013] EWHC 111 (QB).

⁶⁸ Zob. Z. X. Tan, *Disrupting Doctrine?...*, s. 98.

⁶⁹ J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 38–39; S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 37; J. Morgan, *Contract Law as Regulation: Relational and Formalist Approaches*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great...*, s. 14 i n.; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 36–43; K. Vitasek, J. K. Winn, T. E. Nickel, *The Vested Way: A Model of Formal Relational Contracts*, “University of the Pacific Law Review” 2020, Vol. 52, No. 1, s. 126; G. McMeel, *Foucault’s Pendulum...*, s. 394; C. Perry, *Good Faith...*, s. 35.

niu i oczekiwaniu lojalności⁷⁰. Postulowany w analizowanym rozstrzygnięciu kierunek nie został w pełni zaaprobowany w angielskiej judykaturze, jednak w licznych późniejszych orzeczeniach zawarto odwołania do kategorii umowy relacyjnej i dorozumianego obowiązku działania zgodnie z wymogiem dobrej wiary na etapie wykonywania zobowiązania⁷¹. W ostatnich latach linia zarysowana w sprawie *Yam Seng* znalazła odzwierciedlenie w orzeczeniu w sprawie *Bates v. Post Office Ltd, No. 3*⁷², w którym zawarto niewyczerpujące zestawienie cech (wskaźników) stanowiących podstawę zaliczenia umowy do kategorii umów relacyjnych⁷³. W najnowszym orzecznictwie przykład rozstrzygnięcia zakładającego wprowadzenie dorozumianej klauzuli dobrej wiary w umowach zakwalifikowanych jako relacyjne stanowi orzeczenie w sprawie *Essex County Council v. UBB Waste (Essex) Ltd*⁷⁴. Wyeksponowano w nim obiektywny charakter testu zgodności działania strony umowy z wymogiem dobrej wiary z jednoczesnym uznaniem za rozstrzygającą oceny zachowania strony jako akceptowalnego w obrocie handlowym z punktu widzenia osoby rozsądnej i uczciwej⁷⁵. Zgłaszane nadal w judykaturze wątpliwości i zastrzeżenia odnośnie do stosowania na szerszą skalę kryterium dobrej wiary⁷⁶ uzasadniają powstrzymanie się od antycypowania radykalnej zmiany w angielskim prawie umów, niemniej wskazana tendencja pozostaje przedmiotem analiz⁷⁷. Równolegle w literaturze przedmiotu przytaczane są argumenty polemiczne w stosunku do zarysowanej wyżej linii orzeczniczej, akcentujące funkcjonal-

⁷⁰ Por. S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 37; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 36–38; G. McMeel, *Foucault's Pendulum...*, s. 394–395.

⁷¹ S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 37–38. Zob. też M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 81; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 36–37, 43; C. Perry, *Good Faith...*, s. 35.

⁷² *Bates v. Post Office Ltd, No. 3* [2019] EWHC 606 (QB).

⁷³ Por. J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 30, 39–41; S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 38–39, 45; K. Vitasek, J. K. Winn, T. E. Nickel, *The Vested Way...*, s. 127–128. Zob. też R. Calnan, *Controlling Contractual Interpretation*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 60; M. Chen-Wishart, V. Dixon, *Good Faith in English Contract Law: A Humble "3 by 4" Approach*, (w:) P. B. Miller, J. Oberdiek (eds.), *Oxford...*, s. 219–222; J. Cook, *The Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms – A Response*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 447; M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 83.

⁷⁴ *Essex County Council v. UBB Waste (Essex) Ltd*. [2020] EWHC 1581 (TCC).

⁷⁵ Por. S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 44.

⁷⁶ Por. *ibidem*, s. 48. Zob. też M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 81 i n., 88.

⁷⁷ Por. S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 48–49; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 43; J. Cartwright, *Contract Law...*, s. 67; D. Fairgrieve, *Comparative Law in Practice...*, s. 52.

ność dotychczasowych rozwiązań i ich wpływ na potencjalne kierunki rozwoju angielskiego prawa umów⁷⁸.

Na potrzeby badań prawnoporównawczych wskazane jest uwzględnienie najnowszego dorobku angielskiego orzecznictwa w zakresie definiowania treści dorozumianego obowiązku wykonania umowy zgodnie z dobrą wiarą. Poza wyeksponowaniem uzależnienia zakresu powyższego obowiązku od kontekstu jako jego główny element prezentowany jest wymóg uczciwości⁷⁹. Podkreśla się, że kategoria dobrej wiary obejmuje przestrzeganie ogólnie akceptowanych standardów obrotu handlowego oraz poszanowanie porozumienia osiągniętego przez strony, do którego odnosi się również wymóg lojalności⁸⁰. Postulowane jest ponadto utożsamianie tak rozumianej dobrej wiary z obowiązkiem racjonalnego działania zgodnego z kryteriami uczciwego obrotu z jednoczesnym uwzględnieniem interesów obu stron oraz postanowień umowy i jej celów, podlegających ustaleniu w sposób obiektywny⁸¹. Sumaryczne ujęcie obowiązku dobrej wiary na tle dotychczasowego orzecznictwa zostało przedstawione w rozstrzygnięciu w sprawie *Brooke Homes (Bicester) Ltd v. Portfolio Property Partners Ltd & Ors*⁸², w którym usystematyzowano cztery elementy składowe brane pod uwagę w razie braku odmiennych wskazań wynikających z treści umowy⁸³.

⁷⁸ Zob. M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 88.

⁷⁹ L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 41. Por. J. M. Paterson, *Good Faith, Cooperation and a Reasonable Expectation of Disclosure in Contract Performance*, (w:) E. Bant, J. M. Paterson (eds.), *Misleading...*, s. 142, 150; M. A. Hogg, *The Implication of Terms-in-Fact...*, s. 1675; E. McKendrick, *Good Faith in the Performance of a Contract in English Law*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative...*, s. 203.

⁸⁰ L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 41–42. Por. M. A. Hogg, *The Implication of Terms-in-Fact...*, s. 1674–1675.

⁸¹ L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 41, oraz orzecznictwo tam cytowane.

⁸² *Brooke Homes (Bicester) Ltd v. Portfolio Property Partners Ltd & Ors* [2021] EWHC 3015 (Ch).

⁸³ W zestawieniu wyznaczającym zakres obowiązku dobrej wiary zawarto: wymóg uczciwego działania (z uwzględnieniem oceny według wzorca osoby rozsądnej i uczciwej), przestrzeganie standardów uczciwego obrotu handlowego, poszanowanie wspólnego celu stron lub celu umowy oraz zgodność działania z uzasadnionymi oczekiwaniami stron (*ibidem*).

4. UWARUNKOWANIA WZROSTU ZNACZENIA DOBREJ WIARY W ANGIELSKIM PRAWIE UMÓW NA TLE PRAWA KONTYNETALNEGO I WYBRANYCH JURYSDYKCJI COMMON LAW

Z perspektywy studium zależności między rozwiązaniami charakterystycznymi dla kręgu *civil law* i modelem anglosaskim na uwagę zasługuje spostrzeżenie dotyczące wzrastającego wpływu kontynentalnej myśli prawniczej na nadanie rozwojowi angielskiego prawa umów kierunku odmiennego niż przyjęty w przypadku prawa amerykańskiego, przy czym zaznacza się, że konsekwencje tego rodzaju oddziaływania miałyby sprowadzać się do ujęcia dobrej wiary jako zewnętrznego standardu prawnego narzucanego kontraktującym stronom⁸⁴. Akcentowana na tym tle różnica w porównaniu z techniką zastosowaną w orzeczeniu w sprawie *Yam Seng* wynika z założenia, że obowiązek wywodzony z kryterium dobrej wiary w ramach konstrukcji dorozumianych postanowień umownych odpowiada cechom doktryny służącej urzeczywistnieniu zamiaru stron⁸⁵. Podkreśla się równocześnie, że argumentacja sformułowana w przytoczonym rozstrzygnięciu opierała się zarówno na wzorcach zawartych w amerykańskim jednolitym kodeksie handlowym i *Restatement (Second) of Contracts*, jak i na wybranych rozwiązaniach wypracowanych w procesie europeizacji prawa umów⁸⁶. Wśród rozbieżności między podejściem właściwym prawu kontynentalnemu i modelem przyjętym w prawie amerykańskim, które mają uzasadniać wniosek, że kierunek rozwoju prawa angielskiego odpowiada raczej wariantowi doktryny dobrej wiary stosowanemu w Stanach Zjednoczonych, wymieniany jest

⁸⁴ Por. E. McKendrick, *Reply to Steven J Burton, 'History and Theory of Good Faith Performance in the United States'*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative...*, s. 223. Zob. też J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 42; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 41.

⁸⁵ E. McKendrick, *Reply to Steven J Burton, 'History and Theory of Good Faith Performance in the United States'*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative...*, s. 223. Por. J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 42; S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 34; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research...*, s. 41. Na temat oceny doktryny dobrej wiary przyjętej w amerykańskim jednolitym kodeksie handlowym i *Restatement (Second) of Contracts* w kontekście dokonywanego w literaturze przedmiotu zestawienia dwóch odmiennych modeli służących wyjaśnieniu istoty dobrej wiary – standardu „racjonalności opartej na konsensie” (sprowadzającego rolę dobrej wiary do urzeczywistnienia uzgodnień dokonanych przez strony w ramach zawartej umowy) oraz wariantu „moralności kontraktowej” (w którym kryterium dobrej wiary obejmuje normy wywodzone spoza zgodnych ustaleń kontrahentów) – zob. R. R. W. Brooks, *Good Faith in Contractual Exchanges*, (w:) A. S. Gold, J. C. P. Goldberg, D. B. Kelly, E. Sherwin, H. E. Smith (eds.), *The Oxford Handbook...*, s. 503.

⁸⁶ E. McKendrick, *Reply to Steven J Burton, 'History and Theory of Good Faith Performance in the United States'*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative...*, s. 223.

również zróżnicowany status przypisywany normom prawnym przewidującym wymóg dobrej wiary. Cechująca systemy *civil law* niedopuszczalność wyłączenia czy ograniczenia wola kontraktujących stron normatywnego wymogu działania zgodnie z dobrą wiarą przeciwstawiana jest dyspozytywnemu charakterowi reguły dotyczącej obowiązku dobrej wiary w prawie amerykańskim⁸⁷. Należy zarazem zwrócić uwagę na omawiane w najnowszej literaturze przedmiotu szczególne konsekwencje wywodzenia przez sądy angielskie obowiązków dobrej wiary z koncepcji umowy relacyjnej, wypracowanej na gruncie prawa amerykańskiego. Podkreśla się, że takie rozwiązanie – pozwalające w pewnym zakresie na przełamanie historycznie uwarunkowanych zastrzeżeń dotyczących usankcjonowania w prawie angielskim ogólnej zasady dobrej wiary w dziedzinie umów – zakłada metodologię odmienną od podejścia właściwego jurysdykcjom kontynentalnym⁸⁸.

W piśmiennictwie została zgłoszona ponadto teza, w myśl której czynnikiem rzutującym na zmianę stanowiska sądów angielskich odnośnie do kategorii dobrej wiary było wzajemne oddziaływanie na siebie przedstawicieli środowiska prawniczego reprezentujących odpowiednio *common law* i *civil law* na forum arbitrażu międzynarodowego⁸⁹. Weryfikację tej tezy i dalszą pogłębioną analizę natury wskazanego oddziaływania można uznać za ważki postulat badawczy, szczególnie wobec odnotowywanego współcześnie wzrostu wagi arbitrażu w stosunkach umownych w ramach szerszej tendencji związanej z upowszechnianiem się prywatnych modeli regulacji praktyki kontraktowej⁹⁰.

Nie bez znaczenia jest również wpływ wywierany na prawo angielskie przez kierunek rozwoju innych jurysdykcji *common law*, uznających obecnie zasadę dobrej wiary⁹¹. Istotna okazuje się pod tym względem ocena stopnia, w jakim przebieg ewolucji w zakresie akceptacji dobrej wiary w analizowanych wyżej porządkach prawnych zdeterminowany został wzorcami kontynentalnego prawa prywatnego. Jeden z równolegle rozważanych aspektów takiej korelacji dotyczy

⁸⁷ Por. S. J. Burton, *Reply to Ewan McKendrick, 'Good Faith in the Performance of a Contract in English Law'*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspectives*, Oxford 2016, s. 221.

⁸⁸ J. Ainslie, *Good Faith...*, s. 42.

⁸⁹ S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 34, 49.

⁹⁰ Szerzej na ten temat zob. C. Mitchell, *The Common Law of Contract: Essential or Expendable?*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great Debates...*, s. 26, 35. Por. T. Giaro, *The Law of Contract Viewed from the Historical Context of the Civil Law Tradition*, (w:) P. Grzebyk, E. Rott-Pietrzyk, Chen Su (eds.), *Sino-Polish Perspectives on the Theory and Practice of Contract Law*, Warsaw 2020, s. 33; R. Brownsword, R. A. J. van Gestel, H.-W. Micklitz, *Introduction – Contract and Regulation: Changing Paradigms*, (w:) R. Brownsword, R. A. J. van Gestel, H.-W. Micklitz (eds.), *Contract and Regulation: A Handbook on New Methods of Law Making in Private Law*, Cheltenham–Northampton 2017, s. 1–35.

⁹¹ Por. S. Jackson, *Good Faith under English Law...*, s. 37; M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents...*, s. 67, 87; S. Waddams, *Good Faith and the Supreme Court of Canada*, (w:) M. Furmston (ed.), *The Future...*, s. 21, 46.

osłabienia indywidualistycznego paradygmatu prawa umów na rzecz koncepcji uwzględniającej wymiar relacyjny umowy⁹².

5. ZAKOŃCZENIE

Przegląd obecnych tendencji w zakresie stosowania kryterium dobrej wiary w dziedzinie umów zobowiązaniowych stanowi odzwierciedlenie złożoności wzajemnych powiązań między kontynentalnym prawem prywatnym i *common law*, a jednocześnie unaocznia dynamikę rozwoju prawa umów w poszczególnych jurysdykcjach. Przyjęcie takiej perspektywy badawczej sprzyja nie tylko dokonaniu rekapitulacji dotychczasowych studiów mających za przedmiot status dobrej wiary w znaczeniu obiektywnym w ramach dogmatyki prawa prywatnego, ale również ich dowartościowaniu ze względu na wyznaczony specyfiką prawa anglosaskiego kontekst, w jakim dokonywana jest bieżąca weryfikacja jej podstawowych założeń.

Rozpatrywane na tle właściwego systemom *civil law* doświadczenia prawniczego odmienności dotyczące rozwoju koncepcji dobrej wiary w wybranych jurysdykcjach *common law* ujawniają wymierny, a zarazem zróżnicowany wpływ wzorców prawa kontynentalnego. Na szczególną uwagę zasługuje bieżący kierunek przemian zarysowujący się na tej płaszczyźnie w prawie angielskim. Mimo braku podstaw do stwierdzenia pełnej recepcji kryterium dobrej wiary w angielskim prawie umów pod wpływem i według wzorców *civil law* zidentyfikowanie przejawów takiego oddziaływania prawa kontynentalnego, w powiązaniu z równoległe obserwowanymi przejawami podobnych wpływów w szeroko postrzeganym *common law*, może przedstawiać istotny walor jako argument w dyskusji naukowej dotyczącej założeń aksjologicznych i struktury prawa zobowiązań umownych.

W wymiarze prawnoporównawczym⁹³ w sposób szczególny wnioski płynące z krytycznej analizy koncepcji dobrej wiary w prawie angielskim stanowią potencjalny punkt odniesienia w ramach bieżących rozważań nad sposobem ukształtowania systemu klauzul generalnych w prawie polskim – zarówno na tle obowiązującej regulacji Kodeksu cywilnego⁹⁴, jak i w kontekście projektu

⁹² Por. D. Bertolini, *Toward a Framework...*, s. 577.

⁹³ Za miarodajny wyznacznik standardu prowadzenia badań prawnoporównawczych w tej dziedzinie można uznać erudycyjne zastosowanie metody komparatystycznej na etapie redagowania projektu Kodeksu zobowiązań (por. W. Dajczak, *Kodeks zobowiązań...*, s. 830–835, 837).

⁹⁴ Na ten temat w najnowszym piśmiennictwie zob. m.in. A. Doliwa, *Funkcje zasad...*, s. 29 i n., oraz literatura tam cytowana.

nowego kodeksu, w którego zrewidowanej wersji postuluje się ograniczenie zakresu zastosowania klauzul odwołujących się do słuszności⁹⁵.

Ponadto oparta na rzetelnym studium uwarunkowań i dalszego rozwoju tej tendencji konfrontacja z kształtującym się dorobkiem prawa angielskiego może wpływać na ocenę kierunku sfinalizowanych już inicjatyw modernizacji dotychczasowych regulacji prywatnoprawnych w systemach prawa kontynentalnego, ze szczególnym uwzględnieniem analizowanej wyżej reformy francuskiego prawa umów⁹⁶. W tym kontekście należy brać pod uwagę szczególną rolę przypisywaną francuskiej judykaturze w zakresie prospektywnego zdefiniowania sposobu stosowania kategorii dobrej wiary na gruncie nowych unormowań kodeksowych⁹⁷. Rozwiązania wprowadzone w wyniku reformy francuskiego prawa umów uwzględniane są również jako materiał referencyjny w ramach podejmowanej współcześnie analizy ewentualnego wpływu dobrej wiary na proces rekodyfikacji włoskiego prawa prywatnego⁹⁸.

Dodatkowo odniesienia do nakreślonego kierunku rozwoju angielskiego prawa umów mogą stanowić uzupełnienie podjętych w polskiej literaturze przedmiotu badań porównawczych dotyczących założeń relacyjnej teorii umowy z perspektywy prawa amerykańskiego i kontynentalnych systemów prawa skodyfikowanego. Na tej podstawie do obiegu naukowego zostały wprowadzone postulaty zmiany systemowej w prawie zobowiązań umownych polegającej na przyjęciu modelu elastycznego i dynamicznego określania skutków prawnych umowy⁹⁹. Zasadne jest skonfrontowanie przedstawionej w tym zakresie argumentacji z wnioskami wynikającymi z analizy tendencji w angielskim prawie umów.

⁹⁵ Por. P. Machnikowski, (w:) P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Księga I. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z objaśnieniami opracowanymi przez członków zespołu problemowego KKPC*, Warszawa 2017, s. 85.

⁹⁶ Na temat prawnoporównawczych analiz podejmowanych w tym zakresie zob. S. Rowan, *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency*, (w:) T. T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law...*, s. 234; D. Fairgrieve, *Comparative Law in Practice...*, s. 49–58.

⁹⁷ S. Rowan, *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency*, (w:) T. T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law...*, s. 234–235.

⁹⁸ Zob. G. Vettori, *Dal "diritto mite" alla legge? Anche no*, „Questione Giustizia” 2020, No. 1, s. 78–79.

⁹⁹ F. Longchamps de Bérier, *Decodification of Contract Law*, (w:) Chen Su, F. Longchamps de Bérier, P. Grzebyk (eds.), *Theory...*, s. 146–147; W. Dajczak, *Amerykańska zapowiedź „śmierci umowy” na tle tradycji romanistycznej*, (w:) F. Longchamps de Bérier (red.), *Dekodyfikacja...*, s. 100–101.

REFERENCES

Literatura przedmiotu

- Ainslie J., *Good Faith and Relational Contracts: A Scots-Roman Perspective*, "The Edinburgh Law Review" 2022, Vol. 26, No. 1
- Amielańczyk K., *W poszukiwaniu antycznej genezy klauzul generalnych, czyli o wartościach i wartościowaniu w prawie rzymskim*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G: Ius” 2016, t. 63, nr 2
- Bertolini D., *Toward a Framework to Define the Outer Boundaries of Good Faith in Contractual Performance*, "Alberta Law Review" 2021, Vol. 58, No. 3
- Breskaya M., *Good Faith Matters? English Contract Law Tradition Compared to the Directions of EU Private Law*, „Studia Prawa Prywatnego” 2018, nr 1
- Brooks R. R. W., *Good Faith in Contractual Exchanges*, (w:) A. S. Gold, J. C. P. Goldberg, D. B. Kelly, E. Sherwin, H. E. Smith (eds.), *The Oxford Handbook of the New Private Law*, New York 2021
- Brownsword R., Gestel R. A. J. van, Micklitz H.-W., *Introduction – Contract and Regulation: Changing Paradigms*, (w:) R. Brownsword, R. A. J. van Gestel, H.-W. Micklitz (eds.), *Contract and Regulation: A Handbook on New Methods of Law Making in Private Law*, Cheltenham–Northampton 2017
- Burton S. J., *History and Theory of Good Faith Performance in the United States*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspectives*, Oxford 2016
- Burton S. J., *Reply to Ewan McKendrick, ‘Good Faith in the Performance of a Contract in English Law’*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspectives*, Oxford 2016
- Calnan R., *Controlling Contractual Interpretation*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020
- Campbell D. (ed.), *Stewart Macaulay: Selected Works*, Cham 2020
- Campbell D. (ed.), *The Relational Theory of Contract: Selected Works of Ian Macneil*, London 2001
- Campbell D., Mulcahy L., Wheeler S. (eds.), *Changing Concepts of Contract: Essays in Honour of Ian Macneil*, Basingstoke 2013
- Cartwright J., *Contract Law: An Introduction to the English Law of Contract for the Civil Lawyer*, Oxford–Portland, Oregon 2016
- Cartwright J., Whittaker S. (eds.), *The Code Napoléon Rewritten: French Contract Law after the 2016 Reforms*, Oxford–Portland, Oregon 2017
- Chen-Wishart M., Dixon V., *Good Faith in English Contract Law: A Humble “3 by 4” Approach*, (w:) P. B. Miller, J. Oberdiek (eds.), *Oxford Studies in Private Law Theory: Volume I*, Oxford 2020
- Cook J., *The Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms – A Response*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020

- Dajczak W., *Amerykańska zapowiedź „śmierci umowy” na tle tradycji romanistycznej*, (w:) F. Longchamps de Bériér (red.), *Dekodifikacja prawa prywatnego. Szkice do portretu*, Warszawa 2017
- Dajczak W., *Doświadczenie prawa rzymskiego a pojęcie dobrej wiary w europejskiej dyrektywie o klauzulach niedozwolonych w umowach konsumenckich*, „Zeszyty Prawnicze” 2001, nr 1
- Dajczak W., *Kodeks zobowiązań jako lekcja metody prawnoporównawczej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2014, z. 4
- Dajczak W., *Zobowiązania*, (w:) W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bériér, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2018
- Danek K., *Wpływ zmiany stosunków na zobowiązania umowne według kodeksu zobowiązań na tle kodeksu cywilnego niemieckiego i austriackiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1937, z. 1
- Davies P. S., *Excluding Good Faith and Restricting Discretion*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020
- Davies P. S., *The Basis of Contractual Duties of Good Faith*, “Journal of Commonwealth Law” 2019, Vol. 1, No. 1
- Descheemaeker E., *Comparative Common Law*, “Revue Internationale de Droit Comparé” 2020, Vol. 72, No. 4
- Doliwa A., *Funkcje zasad współzycia społecznego w prawie cywilnym*, Warszawa 2021
- Eldridge J., *Contract Codification: Cautionary Lessons from Australia*, “The Edinburgh Law Review” 2019, Vol. 23, No. 2
- Enman-Beech J., *The Good Faith Challenge*, “Journal of Commonwealth Law” 2019, Vol. 1, No. 1
- Fairgrieve D., *Comparative Law in Practice: Contract Law in a Mid-Channel Jurisdiction*, Oxford–Portland, Oregon 2016
- Fauvarque-Cosson B., *The French Contract Law Reform and the Political Process*, “European Review of Contract Law” 2017, Vol. 13, No. 4
- Ferreri S., DiMatteo L. A., *Terminology Matters: Dangers of Superficial Transplantation*, “Boston University International Law Journal” 2019, Vol. 37, No. 1
- Galletti S., *Contract Interpretation and Relational Contract Theory: A Comparison between Common Law and Civil Law Approaches*, “The Comparative and International Law Journal of Southern Africa” 2014, Vol. 47, No. 2
- Gentili A., *L’interpretazione dei contratti nella riforma del Code civil*, “Persona e Mercato” 2018, No. 1
- Giaro T., *Moment historyczny w prawoznawstwie porównawczym*, (w:) A. Wudarski (red.), *Polska komparatystyka prawnicza. Prawo obce w doktrynie prawa polskiego*, Warszawa 2016
- Giaro T., *Some Prejudices about the Legal Tradition of Eastern Europe*, (w:) B. Sitek, J. J. Szczerbowski, A. W. Bauknecht (eds.), *Comparative Law in Eastern and Central Europe*, Newcastle upon Tyne 2013
- Giaro T., *The Law of Contract Viewed from the Historical Context of the Civil Law Tradition*, (w:) P. Grzebyk, E. Rott-Pietrzyk, Chen Su (eds.), *Sino-Polish Perspectives on the Theory and Practice of Contract Law*, Warsaw 2020

- Goldberger S., *Thumaczenie oświadczeń woli według Kodeksu zobowiązań*, „Nowa Palestra” 1937, t. 5, nr 10 i 11
- Gounari Z., *Developing a Relational Law of Contracts: Striking a Balance between Abstraction and Contextualism*, “Legal Studies” 2021, Vol. 41, No. 2
- Halberda J., *Estoppel w angloamerykańskim prawie prywatnym*, Kraków 2020
- Helleringer G., *The Anatomy of the New French Law of Contract*, “European Review of Contract Law” 2017, Vol. 13, No. 4
- Hogg M. A., *The Implication of Terms-in-Fact: Good Faith, Contextualism, and Interpretation*, “The George Washington Law Review” 2017, Vol. 85, No. 6
- Hunt C. D. L., *Good Faith Performance in Canadian Contract Law*, “The Cambridge Law Journal” 2015, Vol. 74, No. 1
- Hunter H., *The Implied Obligation of Good Faith*, (w:) M. Furmston (ed.), *The Future of the Law of Contract*, Abingdon, Oxon–New York 2020
- Jackson S., *Good Faith under English Law: Evolution or Revolution?*, “Derecho & Sociedad” 2020, No. 5
- Jarosiński W., *Wpływ stosowania normy pretorskiej na treść zobowiązań w prawie polskim i angielskim*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2011, nr 1
- Jastrzębski J., *Konstrukcje prawa obcego a ustalone zwyczaje przy wykładni klauzul umownych*, (w:) A. Olejniczak, J. Haberko, A. Pyrzyńska, D. Sokołowska (red.), *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, Warszawa 2015
- Jastrzębski R., *Wpływ polskiej tradycji prawnej na kodyfikację prawa prywatnego (1918–1939)*, (w:) Ł. Pisarczyk (red.), *Między tradycją a nowoczesnością. Prawo polskie w 100-lecie odzyskania niepodległości*, Warszawa 2019
- Jukier R., *From La Beauce to Le Bayou: A Transsystemic Voyage*, “Journal of Civil Law Studies” 2019, Vol. 12, No. 1
- Jukier R., *Good Faith in Contract: A Judicial Dialogue between Common Law Canada and Québec*, “Journal of Commonwealth Law” 2019, Vol. 1, No. 1
- Knapp C. L., Crystal N. M., Prince H. G., *Problems in Contract Law: Cases and Materials*, New York 2019
- Knapp C. L., Crystal N. M., Prince H. G., *Rules of Contract Law: Selections from the Restatement (Second) of Contracts and Other Restatements, the Uniform Commercial Code, the CISG, and the UNIDROIT Principles, with Materials and Commentary on Electronic Contracting, Commercial, Employment, and Consumer Arbitration and Contract Drafting*, New York 2019
- Longchamps de Bériet F., *Common law a dekodyfikacja i globalizacja prawa*, (w:) F. Longchamps de Bériet (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2019
- Longchamps de Bériet F., *Decodification of Contract Law*, (w:) Chen Su, F. Longchamps de Bériet, P. Grzebyk (eds.), *Theory and Practice of Codification: The Chinese and Polish Perspectives*, Beijing 2019
- Longchamps de Bériet R., *Zasady kodeksu zobowiązań*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1934, z. 1
- Longchamps de Bériet R., *Zobowiązania*, Lwów 1938
- Łolik M., *Współczesne prawo kontraktów*, Warszawa 2014

- Machnikowski P., (w:) P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Księga I. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z objaśnieniami opracowanymi przez członków zespołu problemowego KKPC*, Warszawa 2017
- Machnikowski P., Drela M., Balcarczyk J., *Contract Law in Poland*, Alphen aan den Rijn 2020
- MacMahon P., *Good Faith and Fair Dealing as an Underenforced Legal Norm*, “Minnesota Law Review” 2015, Vol. 99, No. 6
- MacQueen H., O’Byrne S., *The Principle of Good Faith in Contractual Performance: A Scottish-Canadian Comparison*, “The Edinburgh Law Review” 2019, Vol. 23, No. 3
- Markovits D., *Good Faith as Contract’s Core Value*, (w:) S. Grundmann, M. Grochowski (eds.), *European Contract Law and the Creation of Norms*, Cambridge 2021
- Martin M., *The French Law of Obligations: A Brief Story of the 2016 Reform*, (w:) A. Parise, L. van Vliet (eds.), *Re-De-Co-dification?: New Insights on the Codification of Private Law*, The Hague 2018
- McKendrick E., *Good Faith in the Performance of a Contract in English Law*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspectives*, Oxford 2016
- McKendrick E., *Reply to Steven J Burton, ‘History and Theory of Good Faith Performance in the United States’*, (w:) L. A. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspectives*, Oxford 2016
- McMeel G., *Foucault’s Pendulum: Text, Context and Good Faith in Contract Law*, “Current Legal Problems” 2017, Vol. 70, No. 1
- Mekki M., *Reforming Contract Law: From Myth to Reality!*, (w:) A. Parise, L. van Vliet (eds.), *Re-De-Co-dification?: New Insights on the Codification of Private Law*, The Hague 2018
- Merrett L., Sommerfeld A., *Incentives for Choice of Law and Forum in Commercial Contracts: Predicting the Impact of Brexit*, “European Review of Private Law” 2020, Vol. 28, No. 3
- Mitchell C., *The Common Law of Contract: Essential or Expendable?*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great Debates in Commercial and Corporate Law*, London 2020
- Morgan J., *Contract Law as Regulation: Relational and Formalist Approaches*, (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great Debates in Commercial and Corporate Law*, London 2020
- Muir Watt H., *The Reform of the French Civil Code at a Distance: An International and Comparative Perspective*, “European Review of Contract Law” 2017, Vol. 13, No. 4
- Novakovic M. (ed.), *Common Law and Civil Law Today: Convergence and Divergence*, Wilmington–Malaga 2019
- Pargendler M., *The Role of the State in Contract Law: The Common-Civil Law Divide*, “The Yale Journal of International Law” 2018, Vol. 43, No. 1
- Paterson J. M., *Good Faith, Cooperation and a Reasonable Expectation of Disclosure in Contract Performance*, (w:) E. Bant, J. M. Paterson (eds.), *Misleading Silence*, Oxford–New York 2020
- Pédamon C., *The New French Contract Law and Its Impact on Commercial Law: Good Faith, Unfair Contract Terms and Hardship*, (w:) M. Heidemann, J. Lee (eds.), *The*

- Future of the Commercial Contract in Scholarship and Law Reform: European and Comparative Perspectives*, Cham 2018
- Perry C., *Good Faith in English and US Contract Law: Divergent Theories, Practical Similarities*, "Business Law International" 2016, Vol. 17, No. 1
- Raczynska M., *Good Faiths and Contract Terms*, (w:) P. S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020
- Reynolds N., *Two Views of the Cathedral: Civilian Approaches, Reasonable Expectations, and the Puzzle of Good Faith's Past and Future*, "Queen's Law Journal" 2019, No. 2
- Richardson L., *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts*, (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research Handbook on International Commercial Contracts*, Cheltenham–Northampton 2020
- Rowan S., *The New French Law of Contract*, "International and Comparative Law Quarterly" 2017, Vol. 66, No. 4
- Rowan S., *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency*, (w:) T. T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law and the Legislature: Autonomy, Expectations, and the Making of Legal Doctrine*, Oxford–New York 2020
- Schmidt J. P., *Good Faith and Fair Dealing*, (w:) N. Jansen, R. Zimmermann (eds.), *Commentaries on European Contract Laws*, New York 2018
- Siems M., *Foreign-trained Legal Scholars in the UK: 'Irritants' or 'Change Agents'?*, "Legal Studies" 2021, Vol. 41, No. 3
- Siliquini-Cinelli L., *Reflections on the Pactum in the Public and Private Spheres*, (w:) L. Siliquini-Cinelli, A. Hutchison (eds.), *The Constitutional Dimension of Contract Law: A Comparative Perspective*, Cham 2017
- Siliquini-Cinelli L., *Taking (Legal) Traditions Seriously, or Why Australian Contract Law Should Not Be Codified: An Unconventional Inquiry*, "University of Queensland Law Journal" 2015, Vol. 34, No. 1
- Strugała R., *Standardowe klauzule umowne: adaptacyjne, salwatoryjne, merger, interpretacyjne oraz pactum de forma*, Warszawa 2013
- Swan A., Adamski J., *The Development of an Obligation to Perform in Good Faith*, (w:) P. Daly (ed.), *Apex Courts and the Common Law*, Toronto 2019
- Święcicka P., Wyrwińska K., *Francuska reforma kodeksu i nadzieje rekodyfikacji*, (w:) F. Longchamps de Bérrier (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2019
- Tan Z. X., *Disrupting Doctrine? Revisiting the Doctrinal Impact of Relational Contract Theory*, "Legal Studies" 2019, Vol. 39, No. 1
- Thomas P., *Wishful Thinking: the Role and Development of Good Faith in the Roman Law of Contracts*, "Právněhistorické Studie" 2021, Vol. 51, No. 3
- Valcke C., *Bhasin v Hrynew: Why a General Duty of Good Faith Would Be out of Place in English Canadian Contract Law*, "Journal of Commonwealth Law" 2019, Vol. 1, No. 1
- Vettori G., *Dal "diritto mite" alla legge? Anche no*, "Questione Giustizia" 2020, No. 1
- Vitasek K., Winn J. K., Nickel T. E., *The Vested Way: A Model of Formal Relational Contracts*, "University of the Pacific Law Review" 2020, Vol. 52, No. 1
- Viven-Wilksch J., *Good Faith in Contracts: Australia at the Crossroads*, "Journal of Commonwealth Law" 2019, Vol. 1, No. 1

- Waddams S., *Good Faith and the Supreme Court of Canada*, (w:) M. Furmston (ed.), *The Future of the Law of Contract*, Abingdon, Oxon–New York 2020
- Wheeler S., *Visions of Contract*, “Journal of Law and Society” 2017, Vol. 44, No. S1
- Yee W. P., *Protecting Parties’ Reasonable Expectations: A General Principle of Good Faith*, “Oxford University Commonwealth Law Journal” 2001, Vol. 1, No. 2
- Zimmermann R., *The Significance of the Principles of European Contract Law*, “European Review of Private Law” 2020, Vol. 28, No. 3

Orzeczenia

- Bates v. Post Office Ltd (No. 3)* [2019] EWHC 606 (QB)
- Bhasin v. Hrynew* [2014] SCC 71, [2014] 3 SCR 494
- Brooke Homes (Bicester) Ltd v. Portfolio Property Partners Ltd & Ors* [2021] EWHC 3015 (Ch)
- CM Callow v. Zollinger* [2018] ONCA 896
- Essex County Council v. UBB Waste (Essex) Ltd* [2020] EWHC 1581 (TCC)
- Paciocco v. Australia and New Zealand Banking Group Ltd.* [2015] FCAFC 50
- Wastech Services Ltd. v. Greater Vancouver Sewerage and Drainage District* [2021] SCC 7
- Yam Seng Pte Ltd v. International Trade Corp Ltd* [2013] EWHC 111 (QB)